

Ба, який! (дитинство Юрія Кондратюка)

Богдан Жолдак

БА, ЯКИЙ!

От хто не вірить, що зорі пахнуть?

Навіть більше того – духмяніють.

Отак теплої ясної ночі ляж, заспокойся, оддыхайся, вдивися гарненько в зорі та й потягни носом – і одразу відчуєш, яким духом тягне з тієї висоти, терпким і чарівним, од якого починає крутитися голова.

Отак у розвагу вигадав собі маленький Сашко Шаргей.

Він би охоче поділився своєю таємницею з кимось, однак, незважаючи на свій надто юний вік, чудово знав: засміють.

Затюкають, не дадуть проходу, тицятимуть пальцями або й просто заштурхають.

Особливо, коли довідаються про інші його дива.

Які?

Отак, коли лежиш і довго на зорі дивишся, настає дивовижна мить, коли вся Земля, увесь обрій – перекидається догори ногами, – і вже ти не лежиш на траві, а навпаки – ти вже вишиш над зірками, наче приліплений спиною до виднокола, а під тобою велетенський, безмірний світ, набагато більший, аніж твоя планета.

Дух перехоплює, бо ти стаєш невагомий над цим безміром, і тобі здається: ще трохи – й ти полинеш туди, до того сяйва, до тих далеких і незнаних світів.

Ну, з ким про таке можна поговорити?

Та би й з учителем астрономії, та би й з батюшкою – а однак лачно. Ще й з гімназії виженуть за такі ідеї.

Бо коли довго дивишся на зорі, то обов'язково одна зірветься й помчить, сяючи, на Землю. Отут і постає крамола: а чи є такі сяючі зірки, котрі б летіли навпаки – із Землі в небо?

Чому вони не хочуть летіти навспак – адже там, у глибині сяючого Космосу, набагато цікавіше, ніж тут, на грішній Землі?

Ось які думки турбували малого Сашка.

А тим часом він дивував учнів та викладачів Полтавської гімназії геть іншим. Був дуже обдарованим учнем з усіх дисциплін, однак кожен вільну хвилину віддавав... футболу!

Біг на берег Ворскли, де була для цього спеціальна галявина, яка приваблювала чимало шибеників.

А головне – й охочих подивитися, як гімназистики продукують матч збірній дворовій команді.

– Навіщо тобі цей примітивний спорт? – питали вони.

- Бо він найкраще загартовує тіло. Футболіст не боїться ніяких ударів і падінь. Привчається добре падати, не зазнаючи ушкоджень.

"Що у нього в голові? - дивувалися всі. - А такий же шляхетний юнак, німецького аристократичного роду, з фон Шліппенбахів".

- Ге, - сміявся про себе Сашко, - якби ви знали, що в мене в голові, то перелякалися б іще дужче.

Бо було в нього в голові таке:

Як долетіти до Місяця й повернутися назад.

У голові вже поставали схеми польоту, які потроху навіть обростали математичними формулами.

Де він їх брав?

Та сам вигадував, лише ні з ким про це не ділився, бо мав гострий розум, який підказував: за такі думки можна й з гімназії вилетіти.

І не тільки.

А до чого ж тут футбол? - постає питання.

А до того, що Сашко сам вирішив летіти до зірок!

І вже змалку посилено гартував тіло, піддаючи його перевантаженням. Різноманітним поштовхам, кульбітам.

Звісна річ, тут і атлетика годиться, й гімнастика, а особливо акробатика..

Однак футбол мав ще й ту перевагу, що м'яч, од удару обертаючись, дуже був схожий на небесне тіло, яке, хоч як ти не намагайся його загиляти ногою до рівного польоту, а, обертаючись, він весь час завертає на траєкторію.

Оці траєкторії найбільше й цікавили Сашка.

Саме завдяки дослідженню їх він дивував команду напрочуд закрученими ударами у ворожі ворота, - коли він бив, здавалося, в правий кут, туди й кидався воротар; але потім м'яч, вигинаючись, летів дугою геть у протилежний.

- Гол! - кричали вболівальники од захвату, що ніхто не міг передбачити, куди ота шкіряна куля полетить.

Ніхто, крім самого Сашка Шаргея.

Його цікавило все навколо, що мало кулясту форму.

- Ну от, пошли його по воду, - сердилася бабуся, - то йому мало принести відро, він його ще й довго крутитиме!

Ну, по-перше, крутитиме, щоби розвивати силу.

Це ж, доки те відро донесеш, скільки її можна розвинути.

А по-друге, можна досліджувати відцентрову силу, яка чомусь не дозволяє вихлюпнутись воді.

От у чому секрет поведінки шибеника!

Одного ж щасливого разу мокра дужка відра вислизнула йому з пальців - і відро несподівано легко злетіло вгору й полинуло аж понад вишню. Відтак, подолавши значну відстань, влучило в дашок невеличкої собачої буди, й песик Сірко, який мирно дрімав там, з переляку мало не зірвався з цепу.

І не так од удару, як од несподіваної купелі.

Відро ж, звільнившись од води, несподівано зробило ще одну дугу й зникло за парканом.

Сашко стояв, як зачарований: ці дві траєкторії закарбувалися його внутрішнім зором.

І ні шалений гавкіт чотириноного друга, ні голосні нарікання любої бабусі не могли вивести його з такого стану.

- Дві траєкторії в одній, - шепотіли його вуста, остаточно злякавши бабусю й песика.

- Про що ти, внучку? - сплеснула руками бабуса.

Їй непросто було виховувати сироту.

Адже і мати Сашкова, й тато, сказати б, були занадто дивакуватими. Через що й так рано померли... І ось тепер маєш - ще й онучок химери жене...

- Бабусю, люба, це ж таке диво.

- Яке?

- А ось спробуйте отаке відро штовхнути через вишню. Та ніхто й ніяк цього не зробить! Навіть з розбігу ногою вдарити - воно не перелетить. А розкрутивши, й енергії витратиш небагато, і можна закинути його куди завгодно.

Бабуса широко розкрила очі й вуха, зачувши таке.

- Та навіщо ж відро закидати? - майже зойкнула вона. - Відро потрібне в господарстві, а не для закидання.

А сама подумала:

"Мабуть, його в голову отим футболом сильно вдарило... А такий же здібний і до музики, і до наук. А тут на тобі - відро".

Що таке - сила небесна?

Це найбільша сила, бач, вона всі зорі обертає.

Ось які думки турбували Сашка, доки він ніс нове відро додому.

Вже не крутив його, щоб не лякати любу бабусю, бо зрозумів, що обертова сила - найдосконаліша.

Інша справа, як тепер ту силу вдало використати? На благо людству, на благо Космосу.

Вітряки віддають свою енергію зернам, перетираючи їх на борошно.

Тихцем залізши до вітряка, Сашко годинами міг дивитись, як обертаються велетенські шестерні, передаючи зусилля одна одній.

Доки воно не досягне важезних кам'яних жорен, несподівано легко рухаючи їх, крутячи.

Особливо дивувало малого, що зроблені вітряки не із заліза чи міді, а з простісінького тобі дерева!

Однак, незважаючи на такі навантаження, це дерево служило століттями, перемелюючи зерна на борошно.

- Зрештою, увесь той хліб, який ми їмо, був перемелений саме завдяки такому

простому й геніальному дерев'яному винаходіві, – шепотів він, зачудовано спостерігаючи.

Але ж колись, дуже давно, знайшовся перший винахідник, який так вдало пристосував силу обертання вітру й збудував першого вітряка! Адже раніше людство терло зерно на борошно руками, витрачаючи велетенські зусилля...

"Ну, скажімо, таких вітряків у Полтаві набереться з сотню. Але ж скільки вітру даремно пропадає, віючи поза Полтавою, – міркував хлопчина. – Скільки сили марно гине, вітрової... Хоча, з іншого боку, якщо й ту силу запрягти, то де ж набрати стільки зерна?"

Різні думки оберталися в його голівці, неначе оті шестерні, однак потроху вони давали і якісь наслідки – неначе оте дивовижно чисте борошно, яке поставало й поставало з-під жорен.

Ось Космос, він усе обертає – і нашу планету, і моря на ній, і вітри, а вони вже обертають лопаті на вітряках.

То виходить, що вітряк, зрештою – це такий же вічний двигун, як і Космос?

У вільну хвилину, бувало, прилине він до бабусі та й попросить:

- Бабусечко, розкажи мені про летючий корабель.
- Та ти ж цю казку вже тисячу разів чув, – посміхнеться бабуся.
- Ну, то розкажи ще разочок.
- А ти не будеш більше відрами кидатися?
- Уже не буду.
- Ну, то слухай.

І полинуть вони вдвох туди, на небо, де летить дивний корабель, усе вище й вище, до зірок, яких розкидано там безліч, неначе зерен. І далі, далі, доки тих зерен не стане так багато, як дрібного борошна...

Бачить бабуся, що малий уже спить. Лагідно посміхаючись, обережненько вкриє його, поцілує, загасить свічку, тихенько перехрестить, аби йому ще кращі сни снилися.

Одного разу Сашко вкладався спати, вже й бабуся перехрестила його, – аж раптом за вікнами щось блиснуло, засичало несамовито й вибухнуло.

Бабуся з переляку перехрестила й себе.

Ще б пак!

Надворі стало ясно як удень – небо осіялося численними спалахами.

- Свят-свят! – зірвалося в старенької. – Щось трапилося? Свято яке?
- Чиновники гуляють, – почувла вона од онука. – Феєрверки запускають на честь ревізора зі столиці.

Бабуся здивувалася:

– Ну й слова пішли – фаєр... феєрверки, такого з першого разу й не вимовиш. Звідкіля воно взялося? Що це таке?

Сашко скорчив найрозумнішу міну й почав пояснювати:

- Це коли порох підпалити з одного боку, то він полетить у протилежний.
- За шибками шалено свистіло, шипіло й вибухало.

- Боже, то на це в них гроші є...

Ще раз перехрестилася вона.

Сашко на те лише сумно зітхнув:

- Та не грошей жаль, бабусечко, а змарнованої сили.

Старенька здивовано глянула на улюбленого онука, почувши од нього такі поважні слова.

- Якої сили? - запитала вона.

- Ну, цієї, порохової, - хлопчина ще не знав, як її інакше назвати.

- А на що ж вона ще годиться, як не розважати начальство? Оце я тільки-но пригадала, що за старих часів багатії тут ще й не таке витівали - стільки вогню робили, здавалося, небо запалять.

А хлопчика мучила інша думка: якби ж то знати наперед, що в небо вогні запускатимуть, то можна було би прибігти та уважно роздивитись, як вони влаштовані, як заряджаються і як націляються вгору.

- Жаль, - мовив хлопець. - Дуже жаль.

- Чого тобі жаль?

- Та жаль, адже всі ці заряди можна було позбирати докупі - ото б полетіло!

Бабуся ще раз хотіла перехрестити онучка, однак рука її завмерла од несподіваного запитання:

- Куди... Куди б полетіло?..

- Як це - "куди"? До зірок!

Бабуся аж затамувала подих:

- Навіщо?

- Як це "навіщо"? Щоб подивитися на них, бабусю. Вони ж такі гарні! Гарніші, мабуть, за феєрверки.

- А звідки ти знаєш?

Справді.

Він би міг сказати, що коли довго дивишся на зоряне небо, то більшої краси годі й шукати. Звісно, що зблизька зорі мають бути набагато гарніші.

Однак не став пояснювати, а вирішив заснути - може, йому знову насняться далекі світи...

Наступного ранку він хутко побіг на берег Ворскли, звідкіля стартувала вогненна розвага.

Однак окрім випаленої трави та розкиданих обгорілих клейтухів нічого цікавого там не надібав.

Одгоріло.

Ти ж не полізеш у небо та не позбираєш там учорашніх вогнів?

Лише вітер підносив угору й крутив там порохове згарище. А на тому березі ріки він несамовито крутив лопаті вітряків.

Сашко стояв і знову думав про те, що скільки вітрової сили марно пропадає там, де вітряки не стоять.

Це скільки б летючих кораблів можна було в небо затягти. А з іншого боку – де ти стільки кораблів набереш? На весь вітер...

Колись у нього була ідея – нахилити двоє дерев за допомогою довгих вірьовок, у тятиву закласти щось важке – й випробувати на дальність польоту.

Тепер же, після його осяяння з відром, він вирішив діяти інакше. Тобто використати кругові рухи, які здатні спрацювати краще.

Одної чудової днини під парканом Шаргеїв з'явилися таємні постаті – кілька хлопців, зігнувшись, скрадалися, пригинаючись до землі. Лише блиск кокард на кашкетах видавав гімназистів.

Песик Сірко зачудовано дивився на цих диваків, міркуючи, гавкнути, а чи краще заховатися в будку?

Друга думка переважила, і він заліз туди якомога глибше. І вчасно, бо здоровецький шмат сіна заткнув отвір до його собачого помешкання.

Потім Сірко відчув майже невагомість – коли багацько рук підняли будку й понесли разом із її власником геть із подвір'я.

– Що за дивина? – міркував він. – За яку честь мене отак шанують?

І ось незабаром берег Ворскли побачив дивовижну процесію, яка несла в будочці песика Сірка.

Той, протикаючи сіно, визирав звідтіля занепокоєно, однак щоразу отримував кусень смачненької ковбаски, яка заспокоювала сумління.

До того ж, хлопці дбайливо підмостили його свіжим сіном, і тваринка дивувалася, за що їй такий комфорт?

А ті, дійшовши колодязя-журавля на березі річки, одчепили од тваринки ланцюга, нахилили його аж до цямрини, од'єднали тягу з відром, а натомість із цього кінця постановили будочку із Сірком.

Аби він марно не хвилювався, дірку до його оселі заткнули чималим шматком сіна.

Усе завмерло.

– Пускай! – скомандував винахідник цього дивовижного проекту Сашко Шаргей.

Хлопці, які тримали дишло колодязя, разом одскочили.

Воно, скрипнувши, злетіло догори й пружно жбурнуло увись будочку з Сірком.

Той несамовито заскавчав і навіть устиг гавкнути, перш ніж його домівка влучила в річку.

Занурилася – та перш ніж випірнути, на поверхні води з'явився, увесь оповитий мокрою соломою, герой польоту песик Сірко.

Він почав щосили пливти до берега, однак, побачивши тамечки цілий гурт експериментаторів, вирішив за краще піддатися течії, щоби потім вигребтися десь у безпечнішому місці.

Усі аплодували, вітали винахідника Сашка Шаргея, бо такої забавки Україна ще не знала.

– А добре, що ми з нього ланцюга зняли, га?

– Хо-хо-хо! Го-го-го!

Жартували друзі, тицяючи пальцями на будочку, яка, випірнувши, коливалася на хвилях.

А також на зачудованого Сірка, котрий не знав, чи її охороняти, чи махати лапами до берега.

- Не завадило б тепер жбурнути чогось важчого, - виник новий науковий проекту гурті.

- Чи не попового підсвинка? - пролунала пропозиція. - Такий уредний, скільки городів перепсував.

- Еге, може після польоту порозумнішає? - радили інші.

Сашко ж обійшов колодязя-журавля, обмацав усі його деталі, переконався, що вони міцні, не постраждали од попереднього "пострілу".

- Ну, що? - питалися друзі.

- Думаю, треба тягаря доважити, - повільно, замріяно промимрив той.

- Точно, на підсвинка нехай важить! - реготнули друзі.

- Ти ще спробуй його злови...

- Так тобі його піп і віддасть!

- Зловимо будку, зловимо Сірка - та й ще раз! - порадників було багато.

І вже хотіли полізти на "коромисло" колодязя, аби знову нахилити його до цямрини.

- Ніяких підсвинків, - почули вони несподівано, - ніяких Сірків.

Здивувалися:

- А кого ж тоді ще?

Сашко довго тягнув паузу, доки вимовив:

- Мене.

Усі перестали навіть дихати.

Знали добряче, що він здатен на неабиякі витівки, однак щоб до такого додуматись?

Він мовчав.

Не міг же розкрити найважливішу свою таємницю, що тренує своє тіло, готує себе до космічних перельотів?

В епоху, коли лише перші літаки-"етажерки" заледве одірвалися од землі - про які ж космічні перельоти можна мріяти?

Але все ж одірвалися од землі оті незграбні "етажерки"!

А от про політ з катапульти-колодязя і мріяти не треба.

Ось він - давній, міцний, дубовий, стоїть поруч, очікує, готовий до нового випробування.

Принесли чималу каменюку, і під керівництвом винахідника примоцували її собачим ланцюгом знизу до тягаря.

Тепер нахилити "журавля" стало набагато важче.

Та й скрипів він дужче, тому вісь Сашко наказав добряче змочити, аби зменшити тертя.

Він ліг на коромисло головою донизу. Дехто не витримав і одвернувся од страху.

Старші хлопці вже втомилися тримати, коли нарешті почули спокійне:

- Пускайте.

Одскочили.

Здавалося, журавель на мить завмер, міркуючи: а чи варто йому таке робити?

Однак спершу повільно, потім чимраз швидше почав випростувати свого дишла над берегом, а коли тягар ударився в землю – потужно стрепенувся і жбурнув винахідника в небо.

Сірко, ще раз обтрусившись на березі, завмер од подиву, взрівши такий політ, і зрадів, що завчасно не приєднався до компанії.

Катапульта зробила свою справу.

Над землею, над водою, попід небом – усе це перекрутилося перед широко розплющеними очима Сашка...

Дивовижна невагомість на мить охопила його, йому здалося, що він торкнувся хмари... Ні, то він на мить перетворився на неї й завис над видноколом – аж тут блискавично почала надлітати ріка.

Він згуртувався весь, обхопивши руками коліна.

І ось нарешті він побачив зірки – тисячі їх спалахнули йому в очах і бризнули навсібіч, коли він увійшов у воду.

Шубовсть!

Вода пружно розійшлася, м'яко підхоплюючи хлопця, і вмить пітьма огорнула його, вступаючи до нової, вогкої невагомості.

Де тут дно, де тут поверхня?

Навколо темна невагомість.

Розплющив очі, крутнувся, однак не міг збагнути, куди ж пливти – навколо було надто мрячно і незрозуміло.

Тим часом повітря в легенях закінчувалося.

Він крутнувся, здавалося, востаннє, і раптом побачив зірки.

Просто над собою узрів, як спалахують вершечки хвиль, збитих його падінням на поверхню.

А тоді побачив крізь товщу води мляве Сонце.

Посеред них, хвильок-зірочок, коливалося величне сонячне світило, просвічуючи аж на дно річки.

Туди треба, до нього!

І вплив саме тоді, коли дихавка скінчилася...

- Ур-ра! – закричали на березі гімназисти, бо вже й не очікували побачити його на поверхні.

- Ура, тобто – гав! – закричав улюблений песик Сірко, який щойно сам зазнав отакого пірнання.

- Ба, який! – кричали всі інші.

Бабуся солодко спала по обіді й не чула, як мокро чалапає на горище її дивовижний онук.

Як він там чіпляє на крокви свою мокру одержу.

Як тишкама суне до спальні, пірнає під ковдру й щосили намагається прикинутися сонним.

Прокинувся він на мить від бабусиних зойків:

- Що це з Сірком? Що із будочкою, чого вони обоє мокрі? Чи це знову Сашко відро невдало розкрутив?

Зайшла до нього й полегшено зітхнула, - малий стомлено спав, ніжно усміхаючись своїм сновидінням.

А тим часом у гімназії почалася епідемія нервових захворювань. Так вирішив директор, бо кілька учнів тихенько приходили до нього й пошепки доповідали:

- Спершу собаку з будкою кинув Сашко під хмари.

- Потім сам сів на журавля і літав у небо. А втрапив у воду. І втонув. Але потім ожив і випірнув.

Після кожного такого візиту директор випивав склянку холодної води.

І страшенно радів, що в гімназії є свій власний льодник і можна в найбільшу спеку випити крижаної води.

Бо вже й самому скоро од такої роботи ввижатимуться в небі літаючі собаки й такі само гімназисти верхи на журавлиних ключах, які летять у вирій.

А тим часом невтомний гімназистик міркував: якщо нахилити два дерева до колодязя-журавля, добряче прив'язати, натягнути гуртом, та ще додати кілька феєрверків до всього цього - ото політ вийде!

Історія людини в історії людства

Коли американці висадилися на Місяці, світ довідався про Юрія Кондратюка. На космодромі Канавералл йому поставлено пам'ятника - авторові розрахунків цього польоту, які він зробив, коли йому було лише 16 років, і він ще був учнем Полтавської гімназії!

Він опублікував ці розрахунки значно пізніше в невеличкій брошурці "Завоювання міжпланетних просторів". І таким чином аж через сорок років вони потрапили до проекту "Аполло".

Ось які загадки бувають!

Однак найбільша загадка видатного винахідника полягає в тому, що він прожив життя під чужим іменем та прізвищем.

Насправді ж його звали Олександром Шаргеєм, однак страх перед новою комуністичною владою змусив його змінити паспорт.

Хоча й під новим іменем більшовики запроторили його до в'язниці, звідкіля він вийшов завдяки своїм унікальним винахідницьким здібностям - сидячи за ґратами, він переміг у конкурсі вітрових електростанцій, винайшовши найбільшу в світі.

Проект не було реалізовано, однак славнозвісна телевежа в Останкіно - це саме та височезна щогла, на якій мусив обертатися ще й вітряк електрогенератора...

Багато дивовижних винаходів зробив цей чоловік за своє життя (1897-1942 рр.), багато їх він навмисне приховав, аби влада, яка жорстоко переслідувала його, не

змогла ними скористатися...

Ще й досі ходять поміж людей чутки, що він не загинув у боях Другої світової війни, а десь таємно живе вже під третім прізвищем і творить свої загадкові наукові дива...

Хтозна, може, так і є насправді...